

TERMENI COMUNI, TERMENI SPECIALIZAȚI ȘI MUTAȚII SEMANTICE

Intensificarea evidentă a schimburilor de orice fel dintre comunitățile umane a făcut ca anglofonia și francofonia să nu mai poată supraviețui nici prospera izolat, mai ales în domeniul publicațiilor de specialitate. În legătură cu această problemă, tradiția lexicografică a oscilat de-a lungul timpului între includerea și excluderea termenilor științifici și tehnici în/din dicționarele generale pe motivul diversității și mai ales al specificității acestor termeni. Pluralismul lingvistic înseamnă însă a construi punți între limbi care să permită transferuri pertinente, ușoare și eficiente.

Iată de ce dicționarul bilingv vine ca o soluție viabilă și necesară în acest context. Un dicționar de acest tip poate avea un caracter general sau poate circumscrie un anumit vocabular de specialitate, științific sau tehnic. După cum bine se știe, una din diferențele dintre lexicul general și cel de specialitate constă în faptul că primul este purtător de conotații infinite mai complexe care prin polisemie duc până la rafinarea sensului, dar și la ambiguitate, în timp ce al doilea, dimpotrivă, tinde către monosemie, către univocitate.

În acest context, cum ar putea fi tratat vocabularul religios? Nefiind nici științific, nici tehnic, la drept vorbind, cu excepția unui număr redus de termeni, acesta este un vocabular care nu aparține exclusiv specialiștilor, deși subsumează un domeniu special(izat). În fapt, la rândul său puternic impregnat de polisemie, el este rezultatul unei permanente osmoze cu lexicul general din care împrumută și căruia îi împrumută o serie întreagă de termeni.

O altă diferență constă în deschiderea permanentă a vocabularelor științifice și tehnice, permeabilitatea lor la împrumuturi și creativitate terminologică, în comparație cu tendința conservatoare, tradiționalistă, înțepenită uneori a vocabularului religios. Dacă primele sunt rezultatul unui proces neologistic, în măsura în care terminologii, terminografii și lexicografii înregistrează noi nomenclaturi datorate progreselor din domeniul respectiv, domeniul religios realizează puține schimbări care să poată conduce la înnoirea, fie ea și lentă, a terminologiei. În plus, o abordare lingvistică a discursului religios ridică mari probleme metodologice din pricina specificității, eterogenității și caracterului său hieratic, a cărui formă este deci fixă, rigidă, impusă de tradiția religioasă. În aceste condiții, vocabularul religios s-ar putea caracteriza nu ca un vocabular științific, nici tehnic, ci ca un vocabular specializat.

În cazul unui dicționar francez - român de termeni religioși, opțiunea pentru o variantă bilingvă se justifică prin dorința de a realiza o lucrare care vizează fenomenele de decodaj și de a atinge prin acesta un public cât mai larg, cu așteptări diverse, mergând de la specialist, sau viitorul specialist, la utilizatorul începător în ale domeniului sau în ale uneia din limbile vizate.

Henri Béjoint și Philippe Thoiron [1] coordonatori ai unei culegeri de articole de metalexografie constată cu surprindere insuficienta preocupare a lexicografilor pentru două domenii foarte importante: dicționarele bilingve și cele de specialitate. Autorii pun în evidență faptul că acest tip de lucrări lexicografice care apar în zilele noastre, considerate nedemne de a face obiectul unei judecăți metodologice, nu diferă cu nimic de cele editate cu mai bine de 50 de ani în urmă. Ei pledează pentru apariția unui nou tip de dicționar bilingv de specialitate care să servească nu numai la aflarea unui cuvânt sau a unei expresii, la verificarea unui sens deja cunoscut, uitat sau asupra căruia plutește îndoiala, ci și la investigarea ariei sinonimice a termenilor în limba de sursă pentru a putea nuanța traducerea și evita repetițiile deranjante. Un astfel de dicționar și-ar afla utilitatea și în zona idiomatice unde precizează sensul expresiilor conotate cultural.

Dicționarele de terminologie religioasă apărute în ultimul timp prezintă, fiecare în felul său, inventarii lexicale de specialitate care sunt însă departe de a satisface întreaga gamă a utilizatorilor posibili ai unui astfel de instrument de lucru. În plus, tipologia lucrărilor lexicografice nu este atât de diversificată, majoritatea având la bază o concepție enciclopedică care oferă în special informații asupra conceptelor și a surselor [2]. În varianta lor cea mai simplă, dicționarele bilingve de specialitate se prezintă sub forma unor table de echivalență 1:1 sau într-o manieră ușor mai consistentă dar care nu se poate nici pe departe compara cu proporțiile unui dicționar general. Trebuie de asemenea menționat faptul că astfel de dicționare inventariază în special substantive.

În cazul dicționarului nostru, bogăția domeniului, complexitatea lingvistică și semantică a celor două limbi, aspectele contrastive care le personalizează, ne-au determinat să schimbăm această formulă lexicografică simplistă și păgubitoare și să creăm o bază de date care să includă definiții, serii sinonimice și contexte pentru sensurile și nuanțele semantice inventariate.

Adresele aparțin celor patru clase gramaticale principale, substantivul, verbul, adjectivul și adverbul. Am adoptat acest demers deoarece considerăm că utilizarea unui dicționar bilingv nu interesează ca lectură în sine, ci ca modalitate de a ameliora și a îmbogăți competența (lingvistică sau/și în domeniu) a utilizatorului. Concepute spre a constitui un instrument de lucru, articolele dicționarului nostru ilustrează contexte sintagmatice ale domeniului, de la cele mai comune colocații la cele mai specializate, integrând lexii complexe, expresii idiomatice, enunțuri paremiologice și, acolo unde a fost posibil, pentru ambele limbi, citate din Bibliile autorizate de Sfintele Sinoade [3].

Încercarea de a delimita câmpul lexico-semantic al sacrului, în vederea redactării acestui *Dicționar F-R de termeni de cultură religioasă* conduce la concluzia că lexicul unei limbi nu poate fi divizat cu precizie într-un sistem de câmpuri lingvistice perfect delimitate. Cu toate eforturile depuse, lexicograful nu poate evita nici lacunele și nici suprapunerile. Inventarul lexical al acestor câmpuri lasă loc multor incertitudini și tatonări în privința limitelor lor, a gradului de întrepătrundere dintre ele și chiar în privința limitelor fiecărui cuvânt din câmpul vizat. În același timp, lingvistul care întreprinde o astfel de cercetare se confruntă și cu modificările semantice înregistrate de-a lungul evoluției limbii, dar și cu folosirea termenului sau a colocațiilor și expresiilor idiomatice în care acesta figurează, în diversele registre ale limbii.

În cadrul ariei semantice a sacrului, în redactarea dicționarului, am constatat faptul că, în ciuda unui vocabular specific, limbajul religios este în mare măsură folosirea religioasă a limbajului obișnuit cu semnificații specifice, uneori contradictorii și nu neapărat a unui inventar special de termeni stricți a căror semnificație și utilizare sunt reperi limitate la specialitățile domeniului.

O altă problemă cu care se confruntă cel care întreprinde o astfel de lucrare este lipsa sau prezența insuficientă a unui corpus de texte de specialitate în L1 traduse deja în L2 din care să se poată face exemplificările. În plus, diferențele de cult, de rit bisericesc, de vestimentație, obiecte de cult etc. sporesc dificultatea unei astfel de încercări.

Configurația paradigmei sacrului la care am ajuns prin circumscrierea a aproximativ 6000 de termeni ne-a lăsat să vedem de asemenea, uneori, alunecarea sensului dinspre sacru înspre profan și invers, desacralizarea și respectiv sacralizarea unor cuvinte și expresii.

Cuvântul titlu SAINT, -E, atestat la sfârșitul sec. al X-lea sub forma *sancz* și *sanz*, provine din latinescul *sanctus* cu semnificația 'sfințit și devenit inviolabil în urma unui rit religios'. *Sanctus*, forma adjectivală a participiului trecut pasiv al lui *sancire*, ia ulterior sensul grecescului *hagios* = 'sfânt', provenit la rândul lui din ebraică. Din prelucrarea datelor lexicografice a mai multor dicționare ale ambelor limbi studiate rezultă:

saint, -e

I. adj. 1. (în conc. rel.) (d. divinitate, ființe supranaturale sau persoane considerate a fi de esență divină) sfânt, (pop.) sânt, dumnezeiesc, divin, care întruchipează idealul de perfecțiune și de puritate absolută // (cu maj.) la ~e **Vierge**, la ~e **Trinité**, la ~e **Famille** Sfânta Fecioară, Sfânta Treime,

Sfânta Familie; **les ~s apôtres** sfinții apostoli; **les ~s pères** sfinții părinți; *Soyez ~s, car je suis saint, moi, Yahvé, votre Dieu [Lv.: 19, 2]* Fiți sfinți, că sfânt sunt Eu Domnul Dumnezeuul vostru [Lv.: 19, 2]. **2.** ceresc, divin, dumnezeiesc, celest, (*rar*) îndumnezeiesc, preainalt, (*pop.*) sânt, (*inv.*) minunat, care aparține divinității // (*cu maj.*) **le ~Esprit** Sfântul Duh; **la ~e garde de Dieu** paza sfântă a lui Dumnezeu; **la ~e volonté de Dieu** voia sfântă a lui Dumnezeu. **3.** sacramental, sacru, sacral, sacrat, sacrosanct, (*inv.*) sânt, care se consideră a fi înzestrat cu harul divin // (*cu maj.*) **le ~Père** Sfântul Părinte, papa. **4.** (*d. locuri, așezări*) în care a trăit, a propovăduit și a fost îngropat Hristos // **les lieux ~s** locurile sfinte; (*cu maj.*) **la Terre ~e** Țara Sfântă; **la cité ~e** Cetatea Sfântă, Ierusalim; **le ~sépulcre** mormântul sfânt. **5.** (*cu maj.*) (*d. biserici, catedrale, monumente*) care poartă hramul unui sfânt // **le pèlerinage à ~-Jacques de Compostelle** pelerinajul la (mănăstirea) sfântul Jacques de Compostella; **l'Église ~-Basile** biserica (cu hramul) Sfântul(ui) Vasile; **la cathédrale ~-Etienne de Vienne** catedrala Sfântul Ștefan din Viena; **l'ordre de Saint-Louis** ordinul Sfântului Ludovic. **6.** care constituie un obiect de cult sau de venerație, care are un caracter venerabil, sacru // (*cu maj.*) **la ~ Écriture / l'Écriture ~e** Sfânta Scriptură; **le ~Évangile** Sfânta Evanghelie; **les Livres ~s** Cărțile sfinte; **le ~ nom de Dieu** numele sfânt al lui Dumnezeu; **le peuple ~** poporul sfânt; **la tribue ~e** tribul sfânt; **la ~e Montagne** Muntele sfânt, Athos; **le ~ Suaire** Sfântul Giulgiu; (*islam.*) **le Lieu ~** Locul sfânt, Mecca. **7.** bisericesc, religios, privitor la biserică sau la cultul religiei (creștine) // **les ~s mystères** sfintele taine; **le ~ sacrifice de la messe** sfânta jertfă a liturghiei; **le ~sacrement** sfânta euharistie; **le ~ chrême** sfântul mir; **la ~e hostie** ostia sfântă; **la ~e table** sfânta masă, altarul, sfântariul; **les ~es reliques** sfintele moaște; **la (scro)-e Église** sfânta Biserică; **le (sacro)-~ ciboire** sfânta anaforniță; **les ~es prières** rugăciunile sfinte; **le jeudi, vendredi, samedi ~** joia, vinerea, sâmbăta sfântă (din săptămâna mare); **le jour ~** ziua sfântă; **la semaine ~e** săptămâna mare, sfântă, luminată, care precede sărbătoarea Paștelui; (*liturg. veche*) (*cu maj.*) (*în sint.*) **la ~e Ampoule** vas conținând ulei sfințit destinat ungerii unui rege al Franței (de la Clovis la Carol al X-lea). **8.** cucernic, virtuos, (om) care dovedește o înaltă spiritualitate și care trăiește după legile moralei religioase // **un ~ homme** un om cucernic. **8.** (*Bis. catol.*) (*cu maj.*) (*în sint., desemnând numele unor instit. eclez.*) **le ~Siège** Sfântul Scaun, Scaunul Apostolic, Pontifical, reședința papei; **états du ~-Siège** state pontificale, catolice; (*ist. rel.*) **le ~Office** (nume oficial al) Tribunalul(ui) Inchiziției; **le ~ Synode œcuménique** Sfântul Sinod ecumenic. **9.** care este motivat prin considerente religioase // **la guerre~e** războiul sfânt.

Ca substantiv, termenul înregistrează următoarele sensuri:

II. s.m.f.

1. sfânt, (*pop.*) sânt, preafericit, preacuvios, (*lat.*) (*inv.*) sanct, (*reg.*) (*inv.*) sfințire, persoană recunoscută ca un exemplu desăvârșit al vieții creștine și canonizată după moarte de către Biserică // ~ **Jean Baptiste** Sfântul Ioan Botezătorul; **successeur de ~ Pierre** urmaș al Sfântului Petru, papa; **la victoire de ~ Michel sur le dragon** victoria Sfântului Mihail asupra balaurului; ~ **interceseur, thaumaturge, protecteur** sfânt intercesor, taumaturg, protector; **le culte des ~s** cultul sfinților; **la fête de tous les ~s** sărbătoarea tuturor sfinților; **les ~s du paradis** sfinții paradisiului; **canonisation d'un ~** canonizare a unui sfânt; **récit de la vie d'un ~** povestirea vieții unui sfânt; **châsse, ossements, reliques d'un ~** raclă, oseminte, moaște ale unui sfânt; **le ~ patron d'une personne** sfântul patron al unei persoane; (*în expr.*) **se recommander à tous les ~s** a se ruga la toți sfinții; (*fig.*) **l'île des ~s** Insula sfinților, Irlanda; (*p. metaf.*) **aller chez / au marché ~-Pierre** a muri; (*în sincret. rel. afr.*) **l'intégration des ~s chrétiens au panthéon traditionnel** integrarea sfinților creștini în panteonul tradițional; **les sépulcres s'ouvrirent, et plusieurs corps des ~s qui étaient morts ressuscitèrent [Mt.: 27, 52]** mormintele s-au deschis și multe trupuri ale sfinților adormiți au înviat [Mt.: 27, 52]. **2.** reprezentare artistică (grafică, picturală, sculpturală etc.) a unui sfânt // **icône, statue d'un ~** icoană, statuie a unui sfânt; ~s de bois, de pierre (reprezentări ale) sfinți(lor) din lemn, din piatră. **3.** persoană a cărei virtute și bunătate fac obiectul admirației semenilor // **un ~ laïque** un sfânt laic; **sa mère, c'est une ~e** mama sa este o sfântă.

III. s.f. (*cu maj.*) dată la care se sărbătorește un sfânt în biserica creștină // **la ~-Jean** (sărbătoarea) Sfântul(ui) Ioan.

IV. s.m. (*arheol. bibl.*) (*cu maj.*) (*în sint.*) **le ~ des ~s** Sfânta Sfintelor, sanctuarul vechiului Templu evreiesc de la Ierusalim, care adăpostește chivotul legii și în care marele preot intră o dată pe an.

V. s.m. pl. (*ist. rel.*)

1. sfinți, nume pe care și-l dădeau puritanii în timpul revoluției din Anglia și sub Cromwell. 2. (în sint.) **les ~s du dernier jour** mormonii; **les marabouts, ~s de l'Islam** marabu, sfinți ai Islamului; **les ~s du bouddhisme, de l'hindouisme** sfinți budismului, ai hinduismului.

Le *Saint des Saints* (Sfânta Sfintelor) ia mult mai târziu (1845) valoarea figurată de 'partea cea mai retrasă, cea mai ascunsă a unei case, a unui edificiu' și apoi de 'parte secretă, tainică a unei acțiuni'. De altfel, limba franceză cunoaște o serie întreagă de locuțiuni care cuprind termenul *saint* al căror sens tranzitează către profan, păstrând însă urme ale termenului religios pe care-l conțin. Acest sens poate fi considerat un început de degradare, de depreciere semantică, tot așa cum este și pentru locuțiunile figurate sau pentru proverbele următoare [4]:

- **coiffer sainte-Catherine** = 'a rămâne fată bătrână', 'a împleti cosiță albă', 'a îmbătrâni în vatră';
- **déshabiller saint Pierre pour habiller saint Paul** = 'a dezbrăca un sfânt și a îmbrăca pe altul'; 'a lua dintr-un sân și a băga în altul'; 'a face datorii noi pentru a plăti pe cele vechi';
- **il vaut mieux parler à Dieu qu'à ses saints** = 'mai bine te adresezi șefului decât subordonaților' (căci până la Dumnezeu te mănâncă sfinții);
- **ne savoir à quel saint se vouer** = 'a nu mai ști la ce sfânt să se închine', 'a nu mai ști ce să facă', 'a da din colț în colț', 'a ajunge la aman', 'a se da de ceasul morții', 'a o pune de mămăligă', 'a fi în încurcătură', 'a nu ști cum să iasă din încurcătură', 'a nu mai ști încotro s-o apuce', 'a nu mai ști pe unde să scoată cămașa';
- **toute la sainte journée** = 'cât e ziua de mare', 'toată ziua', 'ziua întreagă';
- **un pauvre saint** = 'un biet nevoiaș';
- **passé le danger, honni le saint** = 'după a noastră scăpare, niciun sfânt cinste mai are';
- **il n'y a si petit saint qui ne veuille sa chandelle** = 'cine va să se roage sfântului duce lumânare și tămâie';
- **le saint qui ne guérit rien n'a pas de pèlerins** = 'interesul poartă fesul';
- **faire le petit saint** = a face pe virtuosul cu ipocrizie';
- **comme on connait ses saints on le honore** = 'ne purtăm cu fiecare după felul lui'.

La o cercetare atentă a dicționarelor, observăm că limba română este cu mult mai bogată în expresii idiomatice al căror sens pendulează în general între două extreme ale conotației: pozitivă sau negativă. Ca și în limba franceză, majoritatea fac parte din din registrul familiar, popular sau chiar regional [5]. Printre acestea numărăm:

- **a-l vedea a-l lua sfântul (pe cineva)** = 'a o păți'; 'a da de un noroc neașteptat sau de un chilipir';
- **ferească/ferit-a sfântul** = 'nicidecum';
- **a-l uita (pe cineva) sfântul** = 'a zăbovi prea mult (și fără treabă) într-un anumit loc';
- **a jura (cineva) pe sfântul** = 'a jura pe tot ce are mai de preț';
- **a duce (pe cineva) sfântul** = 'a îndrăzni să...';
- **tare de sfânt** = 'incoruptibil';
- **sfântul Nicolae (din cui sau de pe coardă)** = 'băț (sau bici) cu care erau bătuți copiii (la școală)';
- **a ieși (cuiva) un sfânt din gură** = 'a da o soluție neașteptat de bună într-o anumită situație';
- **a avea sfinți (sfinții lui) (la Ierusalim)** = 'a se bucura de protecția cuiva'; 'a cunoaște persoane influente și a beneficia de anumite favoruri';
- **a nu avea (nici) sfânt (nici Dumnezeu)** = 'a fi lipsit de sens';
- **a fi sfântul zilei** = 'a fi o persoană influentă'; 'a se bucura de considerație';
- **a lua sfinții (ceva)** = 'a distruge';
- **a nu mai fi de niciun sfânt** = 'a nu mai fi bun de nimic'; 'a nu mai exista nicio speranță';
- **a-și găsi sfântul** = 'a-și găsi nașul';
- **a sta ca un sfânt** = 'a sta nemișcat';
- **a purta (pe cineva) în gură ca pe un sfânt** = 'a lăuda pe cineva foarte mult';
- **a fi ca sfintele** = 'a fi foarte slabă'.

În afara acestor expresii, dicționarele ambelor limbi mai inventariază și anumite cuvinte în compunerea cărora intră termenul în discuție și care fac parte din câmpul lexico-semantic al altor domenii, ca de exemplu:

- în botanică - **herbe de Saint-Benoît**, **herbe de Saint-Paul** = 'ciuboțica-cucului'; **herbe de Sainte-Marie** = 'balsamină (impatiens balsamina)'; **herbe de la Saint-Jean** = 'denumire dată mai multor plante despre care se spune că au puteri magice, dacă sunt culese în ziua de Sfântul Ion'; **employer toutes les herbes de la Saint-Jean** însemna în sec. XVI 'a folosi toate mijloacele posibile pentru a reuși';
- în ihtiologie - **poisson Saint-Pierre** = ' (peștele) Sfântul Petru, ilicele (liberis amara) ' ;
- în conchiliologie - **coquille Saint-Jacques** = 'scoică Saint-Jacques' ;
- în domeniul militar - **ordre de Saint-Michel** = 'Ordinul Sfântul Mihail' ; **Cavalerie de Saint-Georges** = 'Cavaleria Sfântului Gheorghe' ;
- în domeniul religios și rutier - **croix de Saint-André** = 'crucea sfântului Andrei'
- în domeniul medical - **danse de Saint-Guy** = 'maladie care se manifestă prin tremurul membrelor' ;

În același domeniu al medicinei, limba româna cunoaște și ea sintagma **boala sfântă / sfânta boală** care puteau desemna, după caz, 'dizinteria' sau 'epilepsia' sau **osul sfânt** desemnând 'osul sacru'. La toate acestea limba română mai adaugă și un substantiv feminin și adjectiv totodată folosit (de obicei la plural), **sfintele mari** = 'ielele', un substantiv feminin plural (de obicei articulat) **sfintele** = 'ursitoarele' și, ca regionalisme : un substantiv feminin și adjectiv totodată, **sfânta** = 'Moartea' și un substantiv masculin plural **sfînți** = 'perciunii'.

Paremiologia franceză mai numără și dictoane de tipul : *À la Sainte-Luce* [13 decembrie], *les jours croissent du saut d'une puce* sau *Quand il pleut à la Saint-Médard* [8 iunie], *il pleut quarante jours plus tard*. Dersacralizarea termenului *sfânt* este și mai evidentă în sintagme peiorative sau ironice cum ar fi *la sainte-paye*, *la sainte-touche* = 'sfânta leafă' sau în locuțiunea adverbială *à la saint-Glinglin* care are ca echivalent românesc 'la sfântu-așteaptă' [6].

baptême *s.m.*

1. botez, taină a religiei creștine care se administrează unui copil sau unui adult în numele Sfintei Treimi, pentru a-l introduce în comunitatea creștină, purificându-l de păcatul originar // (*rel. catol.*) ~ **par aspersion** botez prin stropire (cu apă sfințită); (*rel. ortod.*) ~ **par immersion du corps** botez prin cufundarea (de către preot) a corpului (celui care se botează), în cristelnița cu apă sfințită; ~ **par effusion** botez prin turnare (a apei pe creștetul celui care se botează); **le sacrement du** ~ taina botezului; ~ **d'un enfant, d'un adulte, d'une cloche d'église** botezul unui copil, al unui adult, al unui clopot de biserică; **administrer le** ~ a boteza, a săvârși taina botezului; **nom de** ~ nume de botez, prenume; **acte, certificat, extrait de** ~ act, certificat de botez; **registre de** ~ registru de botezați, în care se înscrie fiecare botez săvârșit la o biserică; **cérémonie, cortège, dîner, dragées, fonts, jour, robe, toilette, vœux de (du)** ~ slujbă, alai, cină, bomboane, cristelniță, zi, rochie, toaletă, urări (cu ocazia botezului) de botez; **demander, recevoir le** ~ a cere, a primi botezul; **imposer, donner, refuser le** ~ a impune, a da, a refuza botezul; *Jean a bien donné le* ~ *d'eau, mais vous, c'est dans l'Esprit Saint que vous serez baptisés d'ici quelques jours* [Ac.: 1, 5] Că Ioan a botezat cu apă, iar voi veți fi botezați cu Duhul Sfânt, nu mult după aceste zile [FA.: 1, 5]. **2.** (*fig.*) (*în sint.*) ~ **du sang** martiriu, martir, martiraj, supliciu sau moarte îndurată de cineva pentru ideile sau convingerile sale religioase și care poate ține loc de botez, în cazul în care acesta nu a fost săvârșit; ~ **de pénitence et de désir** dorință arzătoare și sinceră de a primi taina botezului, însoțită de căință pentru păcatele săvârșite (la persoanele care nu au primit încă această taină); ~ **sous condition** botez condiționat, administrat unei persoane al cărei botez de la naștere este considerat, din motive întemeiate, a fi invalid; **vœux du** ~ promisiuni făcute de cel botezat sau, în numele copilului de nașii săi, de a deveni trupul tainic al Domnului, al Bisericii lui Hristos. **3.** (*p. meton.*) sărbătoarea și ceremoniile care însoțesc în mod obișnuit botezul. **4.** alaiul de botez (al persoanelor invitate la botez) // **dans l'allée, on voit passer le** ~ pe alee se vede trecând alaiul de botez. **5.** (*ir.*) (*în expr.*) ~ **au sécateur** circumcizie.

În limbajul domeniului militar, al marinei și aviației, în ambele limbi există sintagmele **baptême de l'eau** = 'botezul apei' (pentru marinari), **baptême de l'air** = 'botezul aerului' (pentru piloți), **baptême du feu / du sang** = botezul focului, al sângelui (pentru soldații care iau

parte pentru prima dată la o bătălie); dar numai în franceză, **baptême colonial** = 'prima imbarcare pe mare a unui marinar'. Toate expresiile citate sugerează sensul de 'taină inițiativă'. Dimpotrivă, în limbajul prostituatelor înregistrăm locuțiunea substantivală **baptême sans dragées** cu sensul de 'viol colectiv' la care este supusă o persoană din grupul amintit.

Ultimele exemple ne arată cum valoarea ilocuționară a lor neutralizează sensul religios, instaurând sensul într-un univers de referință total diferit. Pentru limba franceză exemplele pot continua [7]: în arta spectacolului, **derviche tourneur** poate însemna 'persoană care întoarce paginile unei partituri pentru un muzician'; **œuf de Pâques**, în vocabularul informal al medicilor stomatologi poate fi ori 'abcesul', ori 'pacientul care suferă de un abces'; despre polițiștii care stau în poziție de genuflexiune cu arma în mâini se spune că-și 'fac rugăciunea' (*ils font la prière*); despre bețivi, când merg la bar în limbajul familiar se zice că 'merg la capelă' ori 'la liturghie' (*ils vont à la chapelle ou à la messe*); un ansamblu de articole necrologice pregătite din timp pentru anumite personalități este denumit **cimetière**, 'cimitir'; în limbajul ceferiștilor, **le croque-mort** nu este cel care îngroapă morții, ci 'controlorul' iar **une marche funèbre** este 'felul lent în care se deplasează o locomotivă la deal'. Pentru un tenisman, **crucifier** nu înseamnă 'a răstigni pe cruce', ci 'a-și domina adversarul demoralizându-l'. De asemenea, **Saint-Valentin** ne-ar duce cu gândul la sărbătoarea religioasă a sfântului Valentin, dar în limbajul informal al proprietarilor de restaurante este o 'masă de două persoane care nu aduce cine știe ce beneficiu'.

Desacralizarea termenilor religioși nu are însă loc numai în limbajul familiar comun sau în limbajul informal al anumitor profesii, fenomenul se poate petrece chiar în rândul preoților și călugărilor, după cum putem vedea în exemplele care urmează: **le diable** = 'diaconul', **le sous-diable** = 'ipodiaconul', **le violet** = 'episcopul', **le homard** = 'cardinalul', **le clignotant** = 'clericul care din când în când îndeplinește funcția de vicar', **le sous-marin** = 'preotul care slujește și într-o parohie învecinată', **une ménagerie** = 'un grup de episcopi', **une vache grasse / maigre** = 'o parohie bogată / săracă', **la planche à repasser / la boîte à violon** = 'patrafirul', **le bonnet d'âne** = 'mitra', **l'insuffisance mitrale** = 'incompetența episcopului'.

Lista poate continua cu anumite expresii verbale ca: **faire la vaisselle** = 'a curăța potirul', **sucrer le bonbon** = 'a săruta inelul episcopului', **fesser le requiem** = 'a face o slujbă de înmormântare în grabă', **cirer les bottes** = 'a da ultima împărțășanie unui muribund', **faire une soudure** = 'a oficia o căsătorie', **faire la lessive** = 'confesser'.

În corpusul studiat am observat și existența unor formații lexico-semantice remotivate în raport cu originea: expresia **la multiplication des petits pains** înseamnă pentru muzicieni 'producerea în cascadă a unor note false' și nu are nicio legătură cu parabola biblică a înmulțirii pâinilor.

Astfel de lexii nu își găsesc sensul în suma sensurilor constituenților imediați, ci în trăsăturile conotative ale epistemelor în stare latentă existente în memoria asociativă a oamenilor, a căror actualizare se face în funcție de diverși factori ai situației de comunicare. Cu alte cuvinte, ele apar în competența lor la un moment dat și persistă ca atare un timp nedefinit.

Putem considera termenii comentați drept termeni federatori. Ceea ce îi face disponibili la combinare în diverse contexte profane este tocmai gradul lor de extensie și co-referențialitatea cu lexemele pe care le înlocuiesc.

În concluzie, după cum am putut constata, ideea unui limbaj religios specific, esențialmente diferit de limbajul comun (ca în disciplinele științifice sau tehnice), nu se susține. Folosit pentru tipuri speciale de experiență, limbajul religios este foarte condiționat cultural, dar înțelegerea lui nu reclamă cunoștințe particulare stricte, deoparece izolarea unui lexic strict specializat ar fi alterat legătura religiei cu mediul cultural din care face parte, în care se manifestă și căruia i se adresează.

În ciuda caracterului sacru, a anacronismelor sale, limbajul religios reușește să comunice. Comunicarea aceasta este însă încărcată de valențe metaforice și simbolice deoarece, în plan diacronic, conotația este primordială, pe când în plan sincron, primordială este denotația.

Ceea ce vedem în cazul desacralizării termenilor este tocmai tensiunea dintre cele două sensuri care are drept urmare și o astfel de dezvoltare a semnificației. Nivelurile conotativ, denotativ și cel simbolic, ca principale niveluri ale semnificației, comunică în așa fel încât sensurile simbolice ale unui cuvânt pot deveni metafore uzuale sau se pot transforma în simple unități ale nomenclaturii.

Transferul metaforic care se află la baza expresiilor, mai mult sau mai puțin fixe, citate asigură dialectica sacru-profan păstrând totodată urme semantice care trimit direct, indirect, sau aluziv, la sensurile religioase primare.

Analiza etimologică a expresiilor în cauză ar putea aduce lămuriri asupra raportului dintre elementele latinești, cele slave și grecești, latinismele savante și termenii de origine franceză și ar demonstra încă o dată fuziunea dintre latinitate și ortodoxie, puternica influență a elementului slav în istoria limbii și a poporului român, precum și particularitățile ortodoxiei românești în spațiul culturii creștine.

ABREVIERI ALE REFERINTELOR BIBLICE

Mt. = *Evangelia după Matei*

Ac. = *Actes des Apôtres*

FA = *Faptele Apostolilor*

NOTE

- [1] Henri Béjoint, Philippe Thoiron (dir.) (1996), *Les dictionnaires bilingues*, Louvain-la-Neuve: Duculot, p.5.
- [2] Carla, Marelllo, (1996), "*Les différents types de dictionnaires bilingues*", în Henri Béjoint, Philippe Thoiron (dir.), *Les dictionnaires bilingues*, Louvain-la-Neuve: Duculot, pp. 31-53.
- [3] *Biblia sau sfânta scriptură*, Ediție Jubiliară a Sfântului Sinod, (2001), București: E.I.B.; *Traduction œcuménique de la bible*, (1978), Paris: Cerf.
- [4] *** *Dictionnaire des expressions et locutions figurées*, (1979), Paris : Le Robert.
- [5] Stelian, Dumistrăcel, (2001) *Pînă-n pînzele albe. dictionar de expresii romanesti*, Iași : Institutul European.
- [6] *** *Dictionnaire de la langue française, lexis* (1993), Paris : Larousse.
- [7] Pierre, Perret, (2002), *Le parler des métiers. dictionnaire thématique alphabétique*, Paris : Robert Lafont.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

- Henri Béjoint, Philippe Thoiron (dir.) (1996), *Les dictionnaires bilingues*, Louvain-la-Neuve: Duculot
- Tamara, Ceban, (2002), *Synonymie et traduction*, București : Editura Fundației "România de mâine".
- Adia, Chermelcu, (2003), *Sacral în limba română*, Timișoara: Editura Universității de Vest.
- Stelian, Dumistrăcel (2001) *Pînă-n pînzele albe. dictionar de expresii romanesti*, Iași : Institutul European.
- Roda, P., Roberts, (1996), "*Le traitement des collocations et des expressions idiomatiques dans les dictionnaires bilingues*", in Henri Béjoint, Philippe Thoiron (dir.), *Les dictionnaires bilingues*, Louvain-la-Neuve: Duculot, pp.181-199.
- Pascal, Lardellier, (2003), *Theorie du lien rituel*, Paris : L'Harmattan.
- Marianne, Lederer, (1994), *La traduction aujourd'hui. Le modele interpretatif*, Paris : Hachette.
- Alain, Rey, (1998), *Dictionnaire historique de la Langue Française*, Paris> Le Robert.
- *** *Dictionnaire de la Langue Française, Lexis* (1993), Paris : Larousse.
- Academia Română. Institutul de Lingvistică "Iorgu Iordan", (2001), *Micul dictionar academic*, vol. 1-4, București : Editura Univers Enciclopedic.

RESUME

Malgré un certain vocabulaire spécifique, le langage religieux représente, en fait, en grande mesure, l'utilisation religieuse du langage commun, avec des significations spécifiques, parfois contradictoires et non pas nécessairement un inventaire spécial de mots strictes dont la signification et l'utilisation se réduisent rarement aux spécialités du domaine. Cela est dû au fait que (plus que pour d'autres domaines) l'isolation d'un lexique strictement spécialisé aurait altéré la relation de la religion avec l'espace culturel dont elle fait partie et dans lequel elle se manifeste et auquel elle s'adresse. Le présent article propose une réflexion sur cette zone d'interférence entre le lexique religieux et le lexique commun en partant d'un corpus extrait d'un dictionnaire bilingue (Français-Roumain) de termes religieux réalisé par l'auteur. La recherche met en évidence le paradoxe des éléments du discours répété qui, se situant entre la banalité et l'originalité, dévoilent des mutations sémantiques inédites qui conduisent à la désacralisation par resémantisation du langage religieux.